

„...buzdítom őket, de nem kényszeríték senkit...”

K. Sebestyén
Nóra

Arany János modern pedagógiája

A nagykőrösi gimnázium kiváló tanári karának kilenc esztendőn át (1851–1860) volt tagja Arany János. Jól ismerjük a mesteri disztichont,¹ amelyben a költő megörökítette tizenhárom ottani tanártársát (a tizenegyedik ő maga), akik közül hárman – később már hatan – a Magyar Tudományos Akadémia tudós tagjai voltak. A vers születésének idején (1856) még nem tanított ott Ács Zsigmond, aki tizennégy nyelven beszélt, s később érkezett Tomori Anasztáz is, akinek a Shakespeare-összkiadás köszönhető. Ebben a tudós baráti körben alkotott-dolgozott Arany is, s bár az elvesztett szabadságharc, Petőfi halála és a folyamatos osztrák ellenőrzés-kötözködés miatt keserű volt és nyugtalan, tanári munkájában szelíden szigorú, következetes, ötletes és mai szemmel nézve is modern és valódi élményt adó.

1858. február 24-én barátjának, Lévay József költőnek írt levelében² számolt be tanári munkájáról: az osztályokról, az anyagról, a feladatokról, pedagógiai módszereiről, melyeknek alapja a művészi élmény átélése, az alkotó fantázia mozgósítása és az erőszakmentesség volt: „Nem akarom bottal verni ki belőlük az *isteni lángot*” – írta, s ebben a hitvallásban ott a meggyőződés, hogy minden gyermekben lobog „isteni láng”, amelyet a pedagógusnak szeretettel, türelemmel kell táplálnia, hogy az még nagyobb erőre kapjon. Érdeemes megfigyelni, milyen gondosan illesztette Arany a tanítandó anyagot a gyerekek életkorához: „...a (6.) osztályban [...] a legújabb kort (1772) kezdjük. Ez könnyebb a gyerekeknek, mint a *zumtuchel*,³ vonzóbb is.” A levél a négy felső osztály mindegyikének anyagáról beszámol; Arany azt is megírta Lévaynak, hogy mivel sem megfelelő tankönyv, sem hivatalos tanmenet nem volt, maga építette fel a négy esztendő programját, s maga egészítette ki az általa gyengének ítélt („...de nincs jobb”) Lonkai-féle olvasókönyv megfelelő részeit.

Barabás Miklós: Arany János (1856)

¹ „Lengyel, Arany, Kiss, Nagy, Weisz, Pajzán, Mentovich, Ádám, / Warga, Szilágyi, Szabó, Szarka, Losonczy, Deák.”

² Írásomban szereplő minden további idézet forrása: ARANY 2004, 159–162. o.

³ Utalás a *Halotti beszéd* kezdetére: „Latiatuc feleym zumtuchel...”

„Az ötödikben verstant és iránytant gyakorolnak. Semmi §-ok, semmi szabály nem taníttatik. Veszem az olvasókönyvet: egyik órán verset, másikon prózát olvastatok.” A tanítványok visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy Arany János óráin nyugodt, barátságos légkörben dolgozott együtt tanár és diák; Arany a választás szabadságát is meghagyta a fiúknak, akik kéthetente szavaltak az osztály előtt olyan műveket, amelyeket megkedveltek, ám a verseket előtte el kellett mondaniuk tanáruknak. Gyakran hangosan skandálták a műveket, s természetesen „könyvnélkülöztek”, azaz kívülről is mondták a szöveget.

A hatodik osztályban három órája volt Aranynek: „...kettőt irodalomtörténetnek, egyet szavalás, felolvasás, munkavisszaadás stb.-nek szentelek.” Nagyobb diákok lévén, a hatodikosoknak már önállóan „kivonatot” (vázlatot) kellett készíteniük, s „mi a könyvben nincs, kiegészítem szóval”. Később Arany maga is írt tankönyvet, verstant. Ha pedig valamely régebbi költő volt a téma, bevitte megmutatni az eredeti kötetet is, hiszen – mint írta – „sokat tesz a fiúra az, ha látja formáját, kötését, czimlapját legalább”.

A hetedik osztály anyaga az ó-, közép- és újkori irodalom volt; ezeken az órákon a felolvasás vált a leghangsúlyosabbá „a zumtucheltől kezdve, a mohácsi vészig. Zrínyiből bőven olvastatok, fejtegetve mindig.” Nem maradt ki az órákból a „helyesség”, azaz a vers szerkezetének vizsgálata, s aztán „jó az ékesség”, vagyis a trópusok és figurák elemzése.

A nyolcadik osztályban már „a legujabb kort ismétlem. Másik órán széptani elemzés foly. Nem szoros systematicus rendet követek, de a *szép* főbb osztályozását – és a költészeti nemek megkülönböztetését kívánom.”

Fokozatosság és szabadság; az életkori sajátságok ismerete; lelkesítés és erőszakmentesség; a művészet átélésének lehetősége; érdekes szemléltetés és elméleti tudás, s mindezek egyensúlya teszi ma is érvényessé és értékessé a kétszáz esztendőes Arany János pedagógiai munkásságát.

Hivatkozott mű

ARANY János 2004. *Arany János levelezése (1857–1861)*. S. a. rend. Korompay H. János – Bódyné Márkus Rozália – Jankovits László. Universitas, Budapest. (Arany János Összes Művei XVII.)

K. Sebestyén Nóra az ELTE magyar–francia szakán végzett. PhD értekezését *Áprily Lajos és az impresszionizmus* címmel 2006-ban védte meg. A budapesti Deák Téri Evangélikus Gimnázium tanára és a Károli Gáspár Református Egyetem magyar irodalom tanszékének oktatója.